

CERTICKY Máriaó*
A környezetszennyezési felelősségbiztosítás, mint a környezeti károk
megtérítésének magánjogi biztosítéka

Bevezetés

A XX. és XXI. század elmúlt évtizedeinek legfontosabb társadalmi kérdései a környezetvédelemmel kapcsolatban merültek fel. Ez a társadalmi érzékenység főképp a környezethasználattal kapcsolatos felelősségi kérdések vizsgálatában mutatkozik meg. Az ipari fejlődés fokozatos növekedésével emelkedett a környezet igénybevétele, és ezzel párhuzamosan nőtt a környezet szennyezettsége is, amelyek a környezeti értékeket veszélyeztetik,¹ s ennek hatásait végső soron az emberek érzékelik. Az ipari termelés a tudomány vívmányainak való mindenkori megfeleltetése és korszerűsítése ellenére számos esetben fejtenek ki káros hatásokat a társadalomban és a környezetben.² Többek között e miatt is alakult ki a jogalkotásban egy olyan tendencia, amely az ember védelmét célozza az ártalmas környezeti hatásokkal szemben.³ A jogalkotók ennek szabályozására irányuló tevékenységét a környezeti katasztrófák is rendkívüli mértékben `ösztönözték', gyakran azonban eredménytelenül. A környezet tudatos védelmének kialakulása a törvényalkotás idejétől sokkal korábbra tehető, s csak a XX. században kezdődött annak – országonként eltérő – jogszabályi szintű megfogalmazása.⁴ A környezetvédelem szabályozása alapvetően nemzeti szintről indult, az idők során – globális problémáról lévén szó – egy a nemzeti jog feletti normaalkotás domináns eszenciájává bontakozott ki.⁵

* PhD hallgató, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, e-mail: certicky@freemail.hu

¹ Julesz Máté: *A környezetvédelem polgári jogi vonatkozásai*, PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem, 2007, 24.

² Tarr György: A környezeti károk meghatározásának szakértői módszertana, *Magyar jog*, 1999/7, 410.

³ Kilényi Géza: A környezetvédelem átfogó jogi szabályozásának alapkérdései, *Jogtudományi Közlemény*, 1974/7, 353.

⁴ Julesz 2007, 25.

⁵ Prugberger Tamás: A globalizáció és a környezetvédelem neuralgikus kérdései a jogalkotás, a jogkövetés és a jogalkalmazás síkján, *Jogelméleti Szemle*, 2001/1, in: <http://jesz.ajk.elte.hu/prugberger5.html> (2017.07.03.)

A nemzetközi jog,⁶ az Európai Unió elsődleges⁷ és másodlagos joganyaga, iránymutatásai⁸ és erre tekintettel a hazai jogalkotás kiemelt jelentőséget fordít a környezet tudatos – és a társadalomra kevésbé veszélyes – használatára. Annak ellenére, hogy a rendszerváltást követő időszakban nemzetközi szinten⁹ megindult a környezetvédelmi szabályozás társadalmi-gazdasági korszerűsítésének időszaka, napjainkra ez az együttműködés lelassult, s az államok önös érdekei sokkal inkább előnyt élveznek, mint az együttes cselekvés egy élhetőbb környezetért.¹⁰

A nemzeti szabályozás tekintetében kiindulópontként szolgál az egészséges környezethez való jog alapjoként történő alkotmányos elismerése és annak biztosítása és a fenntartható fejlődés alkotmányos elismerése,¹¹ valamint a környezetben okozott károk megtérítésének kötelezettségét előíró Alaptörvényi rendelkezés,¹² amely a szennyező fizet elvének deklarálása, azonban ez mit sem érne kiegészítő, tartalommal megtöltő, konkretizáló jogszabályok nélkül. A környezetvédelem törvényi szintű biztosítására a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvényben (a továbbiakban: Kvtv.) került sor, amely mellett nem hanyagolható el a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény, valamint más törvények (pl. a vízgazdálkodásról szóló 1995. évi LVII. törvény) és számos más alacsonyabb szintű jogszabály [pl. 306/2010. (XII.23.) Korm. rendelet a levegő védelméről, 232/1996. (XII.26.) Korm. rendelet a vizek kártételei elleni védekezés szabályairól stb.] sem.

⁶ Számos nemzetközi szerződés foglalkozik környezetvédelmi kérdésekkel, vagy annak valamely ágával, így a teljesség igénye nélkül pl. az 1972. évi stockholmi Egyezmény; az 1979. évi genfi egyezmény, 1984. évi 'Bruntland Bizottság' létrehozása, az 1992. évi Helsinki és Rio de Janeiro-i egyezmények, az 1997-es kiotói egyezmény, a 2002-es johannesburgi egyezmény stb., de korunk meghatározó egyezménye a 2015. évi Párizsi Megállapodás, amelyben a részes államok a klímaváltozás súlyosbodásának enyhítésére vállalnak a jövőre nézve kötelezettséget.

⁷ vö. EUSz. Preambulumában foglaltakkal, valamint a 3. cikk (3) bekezdése, 21. cikk (2) bekezdés d) és f) pontjai, amelyek mindegyike a belső piac kialakításának környezetvédelemmel kapcsolatos irányait határozzák meg, legfőképpen a fenntartható fejlődés követelményével összhangban; vö. továbbá EUMSz. 191. cikk.

⁸ Többek között az egyik legfontosabb Európai Unió jogalkotási „termék” A környezeti felelősségről szóló 2004/35/EK irányelv (ELD), de mindemellett az Európai Unió Tanácsának soros elnökségét betöltő mindenkori tagállama kiemelt jelentőséget fordít a környezetvédelemnek, más sem bizonyítja ezt, minthogy az elnökség prioritásainak, előzetes célkitűzések rendre irányadó szempontját képezi a környezetvédelem és a környezet megfelelő hasznosíthatóságának elősegítése.

⁹ Ennek legfontosabb eseménye az 1992-ben Rio de Janeiroban az ENSZ égisze alatt megrendezett Környezet és Fejlődés világkonferencia, melynek eredményeként megfogalmazódott a 'fenntartható fejlődés' biztosításának célkitűzése.

¹⁰ Csapó Orsolya: *A környezeti felelősség határai. A közösségi jog hatása a magyar szabályozásra az irányelvek tükrében*, PhD értekezés, PPKE, Piliscsaba, 2015, 15-16., in: https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Csapo_dolgozat.pdf (2017.05.04.)

¹¹ Csák Csilla: *A környezeti felelősség magánjogi dogmatikája*, Miskolc, 2012, 149-160.; ugyanígy Julesz 2007, 30.

¹² Alaptörvény XXI. cikk

A környezetvédelmi rendelkezések, valamint a környezetjogi felelősség szabályai interdiszciplináris jellegű öltenek,¹³ amelyben a közjogi (a dominánsabb közigazgatási jogi, de nem elhanyagolható büntetőjogi, ide értve a szabálysértési felelősséget is) és magánjogi (legfőképpen polgári jogi) jogvédelmet különíthetjük el, amelyek számos szankciót állapítanak meg, így „nem lehet tehát a környezetet büntetlenül tönkretenni,” annak jogait tiszteletben kell tartani.¹⁴

Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa a jogszerűtlen környezethasználattal kapcsolatosan felmerülő felelősségi kérdések alapján fennálló fizetési kötelezettségnek, egy a magánjog polgári joga által szabályozott intézménye alapján történő átvállalását, nevezetesen felelősségbiztosítási szerződés alapján történő biztosítói helytállást, valamint azt, hogy e biztosítási forma milyen szerepet tölt be és prognózisok alapján várhatóan milyen jelentősége lesz Magyarország piacgazdaságában.

1. A környezetjogi felelősség

A környezetjogi felelősségi szabályok elsődlegesen nem szankcionáló jellegű öltenek, hanem céljuk, hogy a környezet használatával kapcsolatosan felmerülő károkat megelőzzék, a lehető legkisebb mértékre csökkentsék, azok felmerülése esetén pedig kezeljék.¹⁵ A környezethasználó felelősséggel tartozik a tevékenysége kifejtésével a környezetre gyakorolt hatásaiért.¹⁶ A felelősségi elv meghatározásának értelmezésében nincs egyetértés a jogirodalomban. Van olyan álláspont, amely szerint a környezethasználó valamennyi környezetre gyakorolt magatartásáért, tevékenységéért felelősséggel tartozik,¹⁷ ezzel ellentétben egyes álláspontok szerint ennél szűkebb értelmezés szükséges a környezeti felelősség vizsgálatához.¹⁸ A felelősség szempontjából nézve direkt és indirekt szabályozást különböztethetünk meg, amelyek közül túlnyomó részben ez utóbbi, indirekt normákkal találkozhatunk. Ezek alapvetően azokat az előírásokat tartalmazzák, amelyek a környezet olyan használatára vonatkoznak, amellyel minimalizálható a környezeti kár bekövetkezésének kockázata. Ezzel szemben a direkt szabályozás kifejezetten a környezeti felelősségre vonatkozó normákat foglalja magában.¹⁹ A környezetjogi felelősség direkt szabályozása alapvetően három aspektusból közelíthető meg, ezek a büntetőjogi, közigazgatási jogi és a polgári jogi felelősség.

¹³ Csák 2012, 19.

¹⁴ Sopovné Bachmann Katalin: A környezetvédelmi igények büntetőjogi és polgári jogi érvényesítésének egyes kérdései bírói szemmel, in: <http://www.kvvm.hu/szakmai/karmentes/egyeb/kjogalk/09.htm> (2017.05.02.)

¹⁵ Csapó 2015, 35.

¹⁶ Kvtv. 101. § (1) bekezdés.

¹⁷ Csák Csilla: Gondolatok a szennyező fizet elvének alkalmazási problémáiról, *Miskolci Jogi Szemle*, 2011/Különszám, 39.

¹⁸ Csapó 2015, 34.

¹⁹ Csapó 2015, 37.

A környezeti felelősség legszigorúbb felelősségi szabályait a büntetőjogi Kódex²⁰ - a környezet büntetőjog általi védelméről szóló 2008/99/EK irányelvnek megfelelően²¹ - állapítja meg, amely környezetvédelmi szabályok a büntetőjog speciális alapelveinek érvényesüléséből is eredően, mint ultima ratio²² szolgálnak azon környezethasználatot eredményező magatartások szankcionálásáért, amelyek társadalomra veszélyessége már olyan fokú, hogy nem elegendő a más jogszabályokban meghatározott szankciók alkalmazása és azok bűncselekménnyé minősítése és büntetése szükségeltetik.

A környezetvédelem elsődleges szankciói a közigazgatási jog és a polgári jog síkján mozognak. A közigazgatási felelősség valamely közigazgatási jogi norma, vagy kötelező közigazgatási határozat megsértése esetén merülhet fel, amely kötelezettségzegő vagy tilalomba ütköző magatartások megalapozzák a közigazgatási jogellenességet. Ennek következménye a kikényszeríthető közigazgatási szankció, amelyek többfélék lehetnek. A joghátrányok között a kötelező, korlátozó és tilalmazó jellegű rendelkezések kettős arculatot mutatnak. Megjelenik egyrészt a környezethasználó kötelezettségei között, mint a környezet használata során tanúsítandó magatartás, amely nem feltétlenül kíván meg jogsértő magatartást, de normasértés esetén szankcióként is alkalmazhatóak. A közigazgatási szankció másik formája, amely mindig normasértés esetén alkalmazandó a közigazgatási bírság.²³ E szankció minden esetben pénz fizetésére kötelezést jelent, amely leggyakrabban akkor alkalmazandó, ha a jogsértő a normasértésen túl valamilyen anyagi előnyre is szert tesz. A közigazgatási anyagi jogi szankció elsősorban a jogsértő személyére való represszív és egyéni preventív hatásán keresztül fejt ki célját, de nem elhanyagolható a generális preventív jellege sem.²⁴ A Kvtv. objektív alapokra helyezi a közigazgatási felelősséget és csak nagyon szűk körben biztosít kimentést jogsértés esetén,²⁵ azonban a jogi felelősség alóli mentesülés esetén is köteles megtenni a törvényben felsorolt kárelhárító és kárcsökkentő intézkedéseket.²⁶ A témánk szempontjából ennek jelentősége abban jelentkezik, hogy mentesülés esetén, illetve mentesülés hiányában egyaránt, ki viseli a kötelezettségek teljesítése során felmerült költségeket, illetve a felelősség alapján megállapított anyagi szankciót.

²⁰ Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény XXIII. fejeztében meghatározott bűncselekmények;

²¹ Görgényi Iлона: A környezet és a természet elleni bűncselekmények, in: Horváth Tibor és Lévay Miklós (szerk.), *Magyar Büntetőjog Különös Rész*, Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2013, 281.

²² Görgényi 2013, 282.

²³ Csapó 2015, 199.

²⁴ Christján László: A közigazgatási büntetőszankciók rendszere, in: <https://jak.ppke.hu/uploads/articles/14204/file/A%20k%C3%B6zig.b%C3%BCntet%C5%91szanci%C3%B3k%20rendszere.pdf> (2017.01.03.).

²⁵ Kvtv. 102/A.§ (1) bekezdés alapján: környezethasználó mentesül a közigazgatási jogi felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a környezetveszélyeztetés vagy a környezetkárosodás a) fegyveres összeütközés, háború, polgárháború, fegyveres felkelés, illetve természeti katasztrófa; b) jogerős, kötelezést tartalmazó hatósági vagy bírósági határozat végrehajtásának közvetlen következménye.

²⁶ Kvtv. 102/A. § (7) bekezdés

A jogszabály e költségek viselésére egyetemlegesen kötelezi annak az ingatlanak a mindenkori tulajdonosát és birtokosát, amelyben a környezetkárosító, környezetveszélyeztető tevékenységet folytatták a környezetkárosodás, illetve környezetveszélyeztetés bekövetkezésének időpontjában.²⁷ A tulajdonos mentesül az egyetemleges felelősség alól, ha a jogsértő személyét, azaz a környezethasználót megnevezi és bizonyítja, hogy a felelősség nem őt terheli.²⁸ Ez esetben kizárólag őt kötelezi a törvény a megtérítésre, azonban ha erre nem rendelkezik megfelelő vagyonnal, a központi költségvetés – a környezethasználó ingatlanán (kivételesen ingóságain) alapított jelzálogjog és elidegenítési és terhelési tilalom egyidejű bejegyzésével – megelőlegezheti a költségeket, azonban végső soron mindig a környezethasználó köteles e költségek viselésére.²⁹ A későbbiekben megválaszolásra kerülő kérdésként kell feltenni, melyek azok a költségek (esetleg minden költség ilyen), amelyek megtérítésére egy relatív szerkezetű jogviszony alapján harmadik személy helytállása igényelhető? A környezethasználó számára milyen jogi lehetőségek, pénzügyi biztosítékok állnak rendelkezésre a helytállás kockázatának áthárítására?

2. A környezetjogi felelősség magánjogi aspektusai

A környezet igénybevétele, illetve használata önmagában is nagy kockázatot hordoz a környezet eredeti állapotának megtartásában, azon magatartásokkal összefüggésben, amelyek nem állnak meg a jogszerűség talaján.³⁰ Ezzel összefüggésben nagyon gyakran merülnek fel károk és ezek akár olyan mértékűvé is válhatnak, amelyek rendkívüli mértékű vagyoni kárt³¹ idéznek elő.³² A kártérítési felelősség megállapításának szabályát a Kvtv. 103.§ (1) bekezdése a Ptk. szabályaira való utalással határozza meg azzal, hogy a fokozott veszéllyel járó tevékenységre vonatkozó szabályokat tartja alkalmazandónak. A Ptk. 6:535. § (2) bekezdése pedig egyértelműsíti, miszerint: „A veszélyes üzemi felelősség szabályai szerint felel az is, aki az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységével másnak kárt okoz.” A szabály értelmezése alapján, amelyet a `vörösiszap-katasztrófa` kártérítési perében a Fővárosi Ítéltábla³³ is kimondott, a veszélyes üzemi felelősség szabályainak alkalmazása nem a fokozottan veszélyes tevékenység folytatásából fakad, hanem önmagában a tevékenység környezetveszélyeztető, emberi környezetre veszélyes jellege alapozza meg a veszélyes üzemi normák alkalmazását.³⁴

²⁷ Kvtv. 102.§ (1) bekezdés

²⁸ Kvtv. 102.§ (2) bekezdés

²⁹ Kvtv. 102/B. § (1)-(5) bekezdések

³⁰ Csák 2012, 183.

³¹ Mindemellett nem elhanyagolható, sőt nagy gyakorlati potenciállal bír a környezet szennyezésével okozott személyiségi jogsértések megítélése, amelyek kiküszöbölésére az új Ptk. által bevezetett – a nem vagyoni kártérítést felváltó - sérelemdíj jogintézménye szolgál.

³² Tarr 1999, 410.

³³ ÍH 2013.66.

³⁴ Fuglinszky Ádám: *Kártérítési jog*, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015, 363.

A Kvtv. 102.§ (1) bekezdése alapján a felelősség annak az ingatlanak a mindenkori tulajdonosát és birtokosát egyetemlegesen terheli, amelyen a környezetkárosodást előidéző, illetve környezetveszélyeztető tevékenységet végeztek annak bekövetkezésének időpontját követően. Ez a norma nem közvetlen felelősségi szabály, hanem helytállási jellegű, tehát az ingatlan tulajdonosa akkor is felelős, ha ténylegesen környezetszennyező tevékenységet nem végez.³⁵ A felelősség alól csak akkor mentesül, ha megnevezi az ingatlan tényleges használóját és kétséget kizáróan bizonyítja, hogy felelősség őt nem terheli.³⁶ A gyakorlatban nagyon gyakran merül fel az a helyzet és e tekintetben számos bírósági ítélet született, amelyben megállapították az ingatlan tulajdonosának és használójának egyetemleges felelősségét. A törvény az ingatlan tulajdonosára rendkívül nehéz bizonyítási terhet ró azzal, hogy bizonyítani köteles a használat kizárólagosságát, illetve az okozatos felelősséget.³⁷

3. A környezeti károkért való felelősség magánjogi biztosítékai

A környezeti károk miatt a károkozó terhére kiszabott anyagi szankciók végrehajtása nagyon gyakran akadályokba ütközik. A kiszabott közigazgatási bírságok vagy megállapított kártérítési összegek megtérítésére³⁸ gyakran nem elegendő a tevékenységet gyakorló gazdálkodó szervezet vagyona.³⁹ Az is gyakori helyzet, hogy a szervezet ismeretlen, vagy felszámolási eljárás során megszűnt, ekkor törvényi kötelezettségként előírtan az államnak kell viselnie a környezet helyreállítási költségeit, amely jelentős terhet ró a központi költségvetésre.⁴⁰ Ezt felismerve az Európai Unió jogalkotója megalkotta a környezeti felelősségről szóló irányelvet,⁴¹ amelyben a tagállamok kötelezettségévé tette olyan nemzeti jogszabályi környezet kialakítására irányuló intézkedések megtételét, amelyben ösztönözik a – főként környezethasználattal kapcsolatos tevékenységet végző – gazdasági szereplőket, hogy megfelelő biztosítással vagy más pénzügyi biztosítékokkal rendelkezzenek. Mindemellert a pénzügyi biztosítékok piacának ösztönzésére is törekedniük kell, hogy megtegyék azokat a szükséges intézkedéseket, kialakítsák a piaci termékeket annak érdekében, hogy a gazdaság alanyai számára megfelelő fedezettel rendelkezzenek.⁴²

³⁵ Csák 2012, 56.

³⁶ Kvtv. 102. § (2) bekezdés

³⁷ Csák 2012, 57.

³⁸ Megjegyzés: a környezeti károkért való felelősség egyes jogágakban történő szankcionálása elválhat egymástól, így adott esetben minden lehetséges szankció kiszabására is sor kerülhet.

³⁹ A környezeti kárfelelősség természetesen nem kizárólag a gazdálkodó szervezeteket érinti, bár kétség kívül az ő tevékenységük a legmeghatározóbb. Az Európai Unió Bizottságának készített jelentés alapján 2007 és 2013 közötti időszakban 563 olyan kéresem történt, amely az EU irányelv hatálya alá esik. Ebből azonban 150 esetben ismeretlen vagy természetes személy volt a szennyező, károkozó.

⁴⁰ Csák 2012, 185.

⁴¹ 2004. április 21-i 2004/35/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv

⁴² Csák 2012, 186.

Annak ellenére, hogy a jogszabályi környezet többé-kevésbé kialakításra került a statisztikai adatok alapján a gazdálkodó szervezetek évről évre kevesebb környezetvédelmi beruházási költséget fordítanak mind a közvetlen⁴³ mind az integrált⁴⁴ környezetvédelmi beruházásokra. A legutóbbi adatok alapján 2013-ban a nemzetgazdaság szereplői 127 milliárd forintot költöttek a környezetszennyezés, környezetkárosítás megelőzésére, enyhítésére, vagy elhárítására, amely 10%-kal kevesebb, mint az azt megelőző évben.⁴⁵

Ez a beruházási összeg az Európai Unió irányelvének meghozatalát követő évben (2005) még több mint 200 milliárd forint volt, ehhez képest 10 év alatt 38%-kal csökkent ez a mutató.⁴⁶ Az összberuházás 89%-át a közvetlen környezetvédelmi beruházások tették ki, míg a maradék 11%-ot a termelési eljárás megváltoztatásával járó integrált környezetvédelmi beruházások képezték.⁴⁷ Ebből is látható, hogy a gazdasági szereplők nem tesznek olyan újító, intézkedéseket, nem alkalmaznak olyan új integrált eljárásokat, amelyek a termelésüket változtatják meg, kevésbé törekednek a termeléssel történő környezetveszélyeztetés minimalizálására, hanem inkább a már kialakult környezeti károk enyhítésére, elhárítására törekednek, ami sokkal kedvezőtlenebb, mintha eleve nem tennék ki a környezetet szennyező, károsító hatásoknak. Ráadásul ez ellentétben van az EU irányelv és a Kvtv. elsődleges céljával is. Ennek ellenére elenyésző azon gazdasági társaságok köre és száma, amelyek megfelelő pénzügyi biztosítékkal rendelkeznek egy ilyen esetlegesen keletkező károk helyreállítási költségeinek finanszírozására. Ennek oka lehet, hogy a vállalkozások nem ismerik fel az ilyen károk bekövetkezésének kockázatát, vagy felismerik ugyan, de a vállalkozás irányítása a kockázat bizonytalanságának magas foka miatt nem tudja megfelelően kezelni azokat és esetlegesen költségvetési forrást biztosítani ezek kiküszöbölésére.

A beruházásokkal kapcsolatban megemlíthető, hogy állami, jogalkotói szinten már sor került különböző környezetvédelmi beruházásokat ösztönző jogszabályi rendelkezések megalkotására,⁴⁸ mégpedig az adókedvezmények körében.⁴⁹

⁴³ A közvetlen környezetvédelmi beruházások olyan beruházások, amelyek nem, vagy csak kis mértékben változtatják meg a termelési folyamatot, s ezek elsődleges célja a szennyezések, a környezetkárosítások mérséklése, elhárítása, ellenőrzése.

⁴⁴ Az integrált környezetvédelmi beruházások olyan beruházások, amelyek a termelés technológiai folyamatát megváltoztatják. Olyan eljárások termelésbe történő beépítését jelenti, amelyek segítségével kevesebb szennyező anyag kerül a környezetbe, illetve kisebb környezetkárosítás valósul meg, mint az eljárás nélkül.

⁴⁵ A Központi Statisztikai Hivatal 2014. december 15. napján 'Statisztikai Tükör'-ben megállapított adatai alapján, in: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/kornyraford/kornyraford13.pdf> (2017.07.01.)

⁴⁶ A Központi Statisztikai Hivatal 2010. február 23. napján kiadott 'Statisztikai Tükör' című folyóirata, in: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/kornyorkep08.pdf> (2017.07.01.)

⁴⁷ A Központi Statisztikai Hivatal 2014. december 15. napján kiadott 'Statisztikai Tükör' című folyóirata, in: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/kornyraford/kornyraford13.pdf> (2017.07.01.)

⁴⁸ Vö. a 2014. évi XXV. törvénnyel módosított a társasági adóról és az osztalékadóról szóló 1996. évi LXXXI. törvény 4. § 28. pont, valamint 22/B.§ (1) bekezdés d) pont.

Úgy gondolom, hogy ez is egy olyan lehetőség, amelynek ösztönzőleg kellene hatnia a vállalkozásokra, ennek ellenére – ahogy a fenti statisztika is alátámasztja – Magyarországon csökkenés mutatható ki a foganatosított környezetvédelmi beruházások körében, ráadásul ugyanez a statisztika uniós szinten sem sokkal jobb.⁵⁰

A környezetvédelemről szóló 1995. évi LIII. törvény 101. § (5) bekezdése szerint „a környezethasználó külön kormányrendeletben meghatározott tevékenységéhez környezetvédelmi biztosíték adására köteles, valamint a tevékenységével okozható előre nem látható környeztkárosodások felszámolása finanszírozásának biztosítása érdekében környezetvédelmi biztosítás kötésére kötelezhető.” A törvény szerint a környezetvédelmi biztosítékadáshoz kötött tevékenységeket, a biztosíték formáját, mértékét, felhasználásának feltételeit, nyilvántartását a Kormány rendeletben állapítja meg.⁵¹ A Kormány ennek szabályozására irányuló törekvése 2007-ben egy Kormányrendelet javaslat⁵² (a továbbiakban: Javaslat, Tervezet) formájában megindult, de a mai napig nem került elfogadásra. A Javaslat alapján a biztosítékadási kötelezettség azt a jogi személyt (jogi személyiség nélküli gazdálkodó szervezetet), illetve természetes személyt terheli, amely vagy aki i) jelentős környezeti kockázatú tevékenységet folytat, illetve ilyen létesítményt üzemeltet, ii) a hulladéklerakással, valamint a hulladéklerakóval kapcsolatos egyes szabályokról és feltételekről szóló külön jogszabályban meghatározott hulladéklerakót üzemeltet, vagy iii) jelentős mértékű környeztkárosodás esetén a környezeti kármentesítésről rendelkező jogszabály alapján kármentesítésre kötelezett.⁵³

A környezetjogi károk megtérítésének magánjogi biztosítékainak köre sokkal tágabb, mint azoknak csupán a biztosítási szerződésre való szűkítése. E mellett – a Tervezet alapján⁵⁴ – környezetvédelmi biztosíték lehet pénzintézet által nyújtott bankgarancia, illetve pénzintézetnél erre a célra lekötött, elkülönítetten kezelt pénzüsszeg,⁵⁵ de a kezességi szerződés intézménye sem hanyagolható el. Bármelyik formáját választja a környezethasználó a biztosítékképzésnek, annak további anyagi terhei lesznek, ugyanis ezek folyamatos fenntartása díj és költségfizetési kötelezettséggel jár. E költségek megtérítését végső soron a fogyasztók terhére róják, mivel e költségek, díjak összege beépítésre kerülnek a kínált termékek, nyújtott szolgáltatások ellenértékébe.⁵⁶

⁴⁹ Erdős Éva: A beruházás ösztönzés és a környezetvédelem, in: Raisz Anikó (szerk.): *A nemzetközi környezetjog aktuális kibívásai*, Miskolc, Miskolci Egyetem, 2012, 48.

⁵⁰ Vö. European Commission (DG Environment) Service contract for assessing the potential emission reduction delivered by BAT conclusions adopted under the directive on industrial emissions, in: https://circabc.europa.eu/sd/a/44aaf4c4-d716-4f02-91ab-a526b07ee6b7/Final%20report_20150501.pdf (2017.04.26.)

⁵¹ Kvtv. 101. § (6) bekezdés

⁵² A Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium KvVM/KJKF/760/2007. számú javaslata Tervezet a környezetvédelmi biztosítékról szóló kormányrendeletéről.

⁵³ Tervezet 1. §

⁵⁴ Tervezet 5. § (1) bekezdés a)-c) pont.

⁵⁵ Balázs & Kovácsits ügyvédi társulás honlapja: Környezetvédelmi biztosíték, in: <http://www.bakolegal.com/magyar/kornyeztvedelmi-biztositek/> (2017.01.05.)

⁵⁶ Csák 2012, 188.

A környezetvédelemmel kapcsolatos biztosítások között különbséget tehetünk a környezetvédelmi biztosítás és a környezetszennyezési felelősségbiztosítás között. Mindkét jogviszony jellemzője, hogy a szerződő fél/biztosított⁵⁷ pozíciójában olyan jogi személy, gazdasági társaság áll, amely – az általános és szükséges mértéktől magasabb szintű – környezethasználattal⁵⁸ együtt járó tevékenységet végez, amely nem azonos (attól tágabb) a környezet igénybevételével.⁵⁹ A kettő közötti alapvető különbség, hogy előbbi megkötésére – biztosítási kötelezettségként előírva – külön jogszabályban meghatározott tevékenységet⁶⁰ végző szervezetek kötelezve vannak,⁶¹ míg utóbbi fakultatív vállalás alapján a gazdasági szervezetek számára a tevékenységük körében véletlenszerűen bekövetkező károk fedezetére szolgál. A biztosítás alapvető mechanizmusa az előre meghatározott kockázatok összegyűjtése (a veszélyközösség kialakítása) és annak diverzifikálása.⁶² A kockázatok sokszínűek lehetnek, amelyek mindig bizonytalanságon alapulnak.⁶³ Ennek mentén mindkét biztosítási formánál ugyanazzal a problémával szembesül a biztosító. A kockázati bizonytalanság nagy mértéke miatt rendkívül nehéz meghatározni a kockázat átvállalásának matematikai mutatóit. A környezetszennyezéssel járó tevékenységek köre meghatározhatatlan, ezzel együtt kiszámíthatatlan, előre nem látható mértékű károk keletkezhetnek egyes tevékenységek gyakorlása során, s még az azonos tevékenységekből is eltérő mértékű károk keletkezhetnek, így sokkal magasabb kockázati mutatóval kell számolniuk a biztosítóknak a kockázatok összekapcsolása során.

A környezeti károkért való felelősség nem csupán magánjogi szempontból nyert szabályozást, valamint a kárfelelősség felmerülése és megállapítása nem csak a polgári jog alapján vonhat maga után fizetési kötelezettséget. Erre tekintettel nem kizárólagosan a polgári jogi szankciók esetén képzelhető el e kötelezettségekért való helytállás átvállalása, hanem bármely más diszciplína alapján kiszabott szankció kockázata is porlasztható biztosítási szerződéssel. A relatív szerkezetű jogviszonyban, amelyben érvényesülő szabályok diszpozitívak, a biztosítási szerződés az abban meghatározott biztosítási esemény bekövetkezése esetére nyújt jogi biztonságot a biztosítottnak, amely esemény meghatározása nincs 'kőbe vésve', azt a felek szabadon állapíthatják meg.

⁵⁷ Habár a gyakorlatban e két pozíció külön válhat egymástól, az egyszerűbb megértés miatt a továbbiakban együtt „biztosítottként” kezelem.

⁵⁸ Kvtv. 4. § 9. pontja alapján környezethasználat: a környezetnek vagy valamely elemének igénybevételével, illetőleg terhelésével járó tevékenység.

⁵⁹ Kvtv. 4. § 4. pont alapján a környezet igénybevétele: a környezetben változás előidézése, a környezetnek vagy elemének természeti erőforráskénti használata.

⁶⁰ A Kvtv. 110. § (7) bekezdés 4. pontja alapján felhatalmazást kap a Kormány azon tevékenységek meghatározására, amelyek kizárólag környezetvédelmi biztosítás megkötése esetén végezhető.

⁶¹ Ilyen biztosítási kötelezettséget ír elő például a hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény 71. § (1) bekezdése; valamint az atomenergiáról szóló 1996. évi CXVI. törvény 54. § (1) bekezdése.

⁶² Szalai Ákos: Prevenció és reparáció a kártérítési jogban – a kártérítési jog és alternatívái a két cél szolgálatában, *Állam- és Jogtudomány*, 2014/3, 41.

⁶³ Barnóczki Péter: A kockázatvállalás korlátozása a hazai jogi szabályozásban, in: <http://jesz.ajk.elte.hu/barnoczki51.pdf> (2017.05.04.)

A diszpozitivitására, valamint arra tekintettel, hogy a biztosító nem kártérítést fizet, hanem szerződés alapján helytáll, a biztosító szabadon állapíthatja meg azt is, hogy mit tekint kárnak, így akár egy polgári jogon kívüli szankciót is a kár fogalma alá vonhat. A gyakorlatban azonban az jellemző, hogy a biztosítók a biztosítás fedezete alól rendszerint kizárják az ilyen jellegű költségeket. Ezzel szemben kivételesen találkozhatunk olyan biztosítói ajánlattal is, amelyben – nagyobb biztosítási díj vállalása esetén – a biztosító vállalja a közigazgatási felelősség megállapítása esetén kiszabott szankciókért való helytállást is.⁶⁴

3.1. A környezetvédelmi biztosítás

A környezetvédelmi biztosítás nem a legismertebb biztosítási termék, amely jellegéből adódóan a biztosítási piacon sem tölt be nagy szerepet. Azon vállalkozások köre, amelyeket tevékenységükből kifolyólag jogszabály kötelez ilyen biztosítás megkötésére, rendkívül kockázatos, előre nem látható károkat okozó környezetveszélyeztető tevékenységet végeznek. Azzal, hogy e tevékenységek végzése eredményeképpen keletkező környezeti károk palettája színes és előre szinte nem is határozható meg,⁶⁵ olyan kockázatokot hordoznak magukban, amelyek megfelelő biztosítására nincs minden irányból elfogadható biztosítási konstrukció, és minden igényt (biztosítási piac igénye, vállalkozások igényei) kielégítő szabályozás. Ez utóbbit támasztja alá az is, hogy még mindig nem született meg a környezetvédelmi biztosítás közös szabályait rögzítő kormányrendelet. A Tervezet 1. számú melléklete taxatív felsorolja az ilyen jellegű, kockázatos környezetveszélyeztető tevékenységeket, valamint – egytől ötig terjedő skálán – meghatározza azok veszélyességi szorzóját, amelyek a környezetvédelmi biztosíték mértékének, összegének kiszámításánál játszanak fontos szerepet, mint a kockázati mutató eleme.⁶⁶ Annak ellenére, hogy e Tervezet nem került elfogadásra a biztosítók számára iránymutatásként szolgál, és ezt felhasználva saját kockázat-felmérési stratégiájuknak megfelelően mérik fel a biztosítható kockázatok mértékét, megszervezik a veszélyközösséget, képezik saját céltartalékjaikat és határozzák meg a biztosítási díj mértékét.

3.2. A környezetszennyezési felelősségbiztosítás

Azon gazdálkodó szervezetek számára, amelyek a tevékenységük során környezetre veszélyes anyagokat használnak, ajánlott a tevékenységükkel okozott károk fedezetére környezetszennyezési felelősségbiztosítás kötése.

⁶⁴ <https://www.allianz.hu/hu/uzleti-ugyfelek/kornyezetszennyezesi-felelossegbiztositas.html/> (2017.01.03)

⁶⁵ Csák Csilla: A környezeti károk tipológiája, *Miskolci Jogi Szemle*, 2012/2, 17.

⁶⁶ Tervezet 2. számú melléklete a környezetvédelmi biztosíték mértékének meghatározása jelentős környezeti kockázatú tevékenységeknél, illetve létesítményeknél.

A Ptk. 6:470.§-ban szabályozott felelősségbiztosítási szerződés fogalma⁶⁷ alapján a környezetszennyezési felelősségbiztosítási szerződés fogalma a következőképpen definiálható: a környezetszennyezési felelősségbiztosítási szerződés alapján a biztosított (aki rendszerint a környezethasználó gazdasági társaság) követelheti, hogy a biztosító a szerződésben meghatározott módon és mértékben mentesítse őt olyan kár, illetve sérelemdíj megfizetése alól, amelyre jogszabály értelmében köteles. A fogalom értelmezéséből adódóan nem kizárólag jogi személyek köthetnek ilyen szerződést, de a szerződés specialitásából adódóan a nem-élet biztosítási piacon a biztosítók által nyújtott ilyen jellegű termékek alanyi hatálya szinte kivétel nélkül a gazdálkodó szervezetekre terjed ki. A felelősségbiztosítás alapvető funkciójából eredően annak célja a biztosított vagyonának megóvása egy kárkifizetés miatt beálló vagyonszökkenéstől. A károsult számára is sokkal biztosabb a kárának megtérülése, ha a károkozó felelősségbiztosítással rendelkezik. A környezethasználattal kapcsolatban egyre gyakrabban merülnek fel károk, ennek ellenére a környezetszennyezési felelősségbiztosítás piaca elenyésző a többi nem-életbiztosítási ágazati biztosításokhoz képest.

A következőkben a környezetszennyezési felelősségbiztosítási szerződésekben alkalmazott speciális szerződési rendelkezéseket mutatom be, amelyeket a kutatás során górcső alá vett gyakorlatban alkalmazott felelősségbiztosítási szerződések – az egyes biztosítók által alkalmazott általános szerződési feltételekhez képest – speciálisan határoznak meg.

Az első és legfontosabb a szerződés 'substratumának', a kockázatvétel közvetlen tárgyának, azaz a biztosítási érdek körének pontos meghatározása, amely nélkül a szerződés érvényesen létre sem jöhet. A modern jogtudomány egyértelműen állást foglal a mellett, hogy a biztosítási jogviszony tárgya a biztosított oldalán felmerülő érdek, amelynek megóvása a cél. A felelősségbiztosítások körében a biztosított érdeke a kár megtérítése alóli mentesítés. A közvetlen tárgy esetében a biztosítás mindaddig egy helytállási kötelezettség, amíg a szerződésben pontosan meghatározott biztosítási esemény, azaz a jövőben potenciálisan felmerülő felfüggesztő feltétel bekövetkezik, s ezt követően beáll a biztosító helytállási kötelezettsége, tehát a jogviszony átalakul dare szolgáltatássá.⁶⁸ A környezetszennyezési felelősségbiztosítás tekintetében ez a biztosítási érdek a környezetveszélyeztető tevékenységgel⁶⁹ okozott károk megtérítése alóli mentesítés. Nagyon fontos kiemelni, hogy a biztosító csak akkor kötelezhető helytállásra, ha a környezethasználó a magyar jogszabályok szerint felelősséggel tartozik a környezetveszélyeztető tevékenységgel okozott környezetkárosodásért.⁷⁰

⁶⁷ Ptk. 6:470. § szerint: „Felelősségbiztosítási szerződés alapján a biztosított követelheti, hogy a biztosító a szerződésben megállapított módon és mértékben mentesítse őt olyan kár megtérítése, illetve sérelemdíj megfizetése alól, amelyre jogszabály értelmében köteles.”

⁶⁸ Csáki Györgyi: *A károsult védelme a felelősségbiztosításban*, PhD értekezés, Miskolc, 2000, 45-46.

⁶⁹ A környezetveszélyeztető tevékenység alatt mind a tevéssel és a mulasztással megvalósuló magatartást is érteni kell, amely környezetkárosodást idéz el.

⁷⁰ A gyakorlat környezetkárosodásnak tekinti a környezetben, illetve valamely környezeti elemben (pl. föld, víz, levegő) közvetlenül vagy közvetve bekövetkező, mérhető, jelentős kedvezőtlen változást.

A környezetveszélyeztető tevékenységgel okozott kárért való helytállásnak rendszerint három további feltételét határozzák meg a biztosítók, nevezetesen, hogy I) a kár előre nem látható; II) hirtelen, váratlan, balesetszerű volt; III) továbbá, hogy az a normális üzemi folyamattól eltérő eseményre volt visszavezethető. Ilyen a feltételeknek megfelelő kárként lehet kezelni például, ha egy üzem telepén lévő olajos hordó véletlenül felborul és az olaj a közelben folyó patak vizébe kerül és azzal szennyeződik. Erre tekintettel az előre látható károkra nem vonatkozik a biztosítási fedezet.⁷¹

A felelősségbiztosítási szerződés fontos részét képezi a biztosítási fedezet körének és mértékének meghatározása, azaz, hogy milyen károk bekövetkezése esetén áll helyt a biztosító, s a bekövetkezett károk teljes összege, vagy annak csak egy részének mértékéig. A környezeti károk fogalmát, annak körét az új Ptk. sem vállalta meghatározni, s a környezeti felelősséggel foglalkozó nemzetközi, uniós dokumentumok is leginkább a nemzeti szabályozásra bízzák a károk körének meghatározását.⁷² A vizsgált szerződésekből következtetve általában azt mondhatjuk, hogy minden olyan személyi, dologi kárra, illetve sérelemdíjra, amelyre a biztosító – az alább vizsgálatra kerülő – kizárást nem alkalmaz. A környezeti károk szempontjából érdekesebb kérdést vet fel annak vizsgálata, hogy milyen mértékig terjed a biztosítási fedezet, milyen biztosítási összeget határoznak meg. A biztosítási összeg az a legmagasabb összeg, amelyet a biztosító biztosítási eseményenként a károsultnak kifizet. Tekintettel arra, hogy a környezethasználattal, környezet igénybevétellel olyan bizonytalan, előre kiszámíthatatlan jellegű és mértékű károk keletkezhetnek, nagyon gyakran a biztosítási összeg maximum mértékének kifizetése esetén sem elegendő a teljes kár (sok esetben annak egy töredék részének) fedezetére.

A biztosítási összeg vizsgálata körében, a felelősségbiztosítás funkciójával való kapcsolatát érdemes kiemelni. A szerződés jellege alapján, illetve a biztosítási fedezet körébe vont kockázatot tekintve a szerződés célja, hogy a károkozó, tehát a potenciális környezetszennyező vagyont megóvja egy vagyonsökkenéstől, azonban a helytállása a biztosítási szerződésben meghatározott maximális összegre (biztosítási összeg) korlátozódik. E tekintetben tehát preventív jelleget tükröz. A funkció körében nem csupán a károkozó, hanem a potenciális károsult személyét is vizsgálni kell, hiszen amennyiben bekövetkezik az a biztosítási esemény, amely indukálja a biztosító helytállását, a károkozás során beállott vagyoneletelődést orvosolni szükséges. Így e körben a károsult szempontjából⁷³ a felelősségbiztosítási szerződés reparatív jelleget hordoz. Ha a felelősségbiztosítási szerződés funkcióját összevetjük a biztosítási összeggel és ezt a potenciálisan felmerülő – és adott esetben óriási mértékű –

⁷¹ Bárczay András – Csillag György: *A vállalkozási kockázat mérséklésének biztosítási és banktechnikai lehetőségei az építőiparban*, ÉGSZI, Budapest, 1988, 22.

⁷² Csák 2012, 250.

⁷³ A károkozó/biztosított oldalán felmerülő reparáció abban az esetben jön szóba, ha az okozott kárt a biztosított még a biztosító helytállása előtt megtérítette a károsultnak. Az előzetes hipotézisem alapján ez a legkritikább esetben fordul elő, hiszen nagyon gyakran olyan mértékű károk megtérítéséről beszélhetünk, amelyeket még részben sem tud megtéríteni a károkozó. Egyebekben fő szabály szerint a biztosító a károsultnak teljesíti a kár mértékének kifizetését.

környezetszennyezésből eredő károk, valamint annak tükrében vizsgáljuk, hogy a Kvtv.⁷⁴ és önmagában a környezetvédelem egyik alapvető célja a környezet szennyezésének és károsodásának megelőzése, akkor felmerül a kérdés, hogy a felelősségbiztosítás preventív funkciója mennyiben porlasztja el a károkozó olyan irányú magatartását, amely megfelel e céloknak.

A biztosítás fedezetének pontos meghatározása elengedhetetlen, hiszen nem mindegy a biztosító, de a biztosított szempontjából sem, hogy melyek azok a károk, amelyekre kiterjed, s melyekre nem terjed ki a biztosítási fedezet. Ennek indoka, hogy meghatározott legyen azon károk köre, amelyek bekövetkezése esetén a biztosító helytáll, hiszen a biztosítók rendre alkalmaznak *kizárásokat és korlátozásokat*. Ezek olyan kockázatokat rejtő események, amelyek önmagukban is külön biztosítási módozatként szerepelnek, de leggyakrabban a kockázat rendkívüli nagysága, vagy annak fel nem mérhetősége miatt alkalmazzák kizárásként.⁷⁵ A környezetszennyezési felelősségbiztosítás specialitására tekintettel a biztosítók az általában alkalmazott kizárások mellett (pl. hasadó anyagok robbanásából, nukleáris reakcióból eredő károk; háború, zendülés, sztrájk, szeparatista cselekményből eredő károk; szükséghelyzetben okozott károk stb.) további a biztosítási eseménnyel összefüggésbe hozható kizárásokat alkalmaznak, ilyenek:

(a) Magukban a környezetkárosodást előidéző dolgokban keletkezett károk. Nem indokolt ugyanis a károkozó vagyonában okozott károk megtérítése, hiszen a felelősségbiztosítás alapvető jellegével ellentétes a biztosított kárainak megtérítésének lehetősége. Az ilyen károk fedezetére a tevékenységet végző szervezet általános összkockázatú (all risk) kárbiztosítási (vagyonbiztosítás) szerződést köthet, amely alapján megtérülhet a tevékenysége végzéséhez használt gépekben, berendezésekben, anyagokban, árukban keletkezett károk.

(b) A lassú, folyamatos vagy rendszeresen ismétlődő, továbbá a nem hirtelen és előre látható módon bekövetkezett károk.

(c) Hulladéklerakó, vagy hulladéktároló működtetése során okozott károkat. E tekintetben megjegyzem – ahogy már volt róla szó – kötelező törvényi előírás alapján környezetvédelmi biztosítás megkötése szükséges (61. l.).

(d) Az üzem működéséhez elkerülhetetlen, szükséges környezeti beavatkozásból eredő károk.

(e) A biztosított alvállalkozói által okozott károk (erre külön záradékban kiterjeszhető a biztosítási fedezet) stb.

A kizárásokban megjelölt károkra nem terjed ki a biztosítás fedezet, így a biztosított nem is követelheti azok megtérítését. A biztosító azonban köteles az ezen felüli károkért helytállni, amennyiben nem mentesül a helytállási kötelezettség alól. A biztosítók a környezetszennyezési felelősségbiztosítási szerződésben nagyon gyakran alkalmaznak speciális mentesülési rendelkezéseket, így például a biztosító szolgáltatási kötelezettség alóli mentesülését eredményezi, ha a környezethasználó jogszabályba, illetve hatósági határozatba foglalt, a környezet védelmét szolgáló előírást súlyos megszeg, valamint a jogszabályban, illetve hatósági határozatban megállapított

⁷⁴ Kvtv. 2. § (2) bekezdés a) pont

⁷⁵ Csákó 2000, 87.

határértékek túllépése miatt környezetvédelmi bírsággal sújtják. Előbbi esetre példaként szolgál a jogszabály által előírt kármegelőzési, kárenyhítési, kárelhárítási kötelezettség megszegése,⁷⁶ vagy környezeti kár bekövetkezése esetén hatósági határozatban történő előírás ellenére ezen kötelezettségek nem teljesítése. Az utóbbi mentesülés esetében pedig elmondható, hogy egy relatív jogviszony alapján fennálló biztosítási kötelezettség kifejezetten a közigazgatási felelősség esetén alkalmazott közigazgatási bírságot kiszabó hatósági határozat jogerőre emelkedésének hatására nem áll be. A kármegelőzési, a kárenyhítési és a kárelhárítási kötelezettség betartására, a kár mérséklésére ösztönző hatással van a biztosítók által gyakran alkalmazott önrészesedés, amelynek a biztosítási gyakorlatban több módzata alakult ki.⁷⁷ Mindemelllett a Ptk. mentesülési szabályai sem hagyhatók figyelmen kívül, így a közlési és változásközlési kötelezettség,⁷⁸ valamint a biztosítási esemény bekövetkezése esetén fennálló bejelentési kötelezettség⁷⁹ megszegése. Nem áll be a biztosító szolgáltatási kötelezettsége abban az esetben sem, ha a kár bekövetkezése a szerződő, a biztosított, továbbá a velük közös háztartásban élő hozzátartozójuk, üzletvezetésre jogosult tagjuk vagy az általános szerződési feltételben meghatározott munkakört betöltő alkalmazottjuk, tagjuk vagy megbízottjuk; vagy a biztosított jogi személynek az általános szerződési feltételben meghatározott vezető beosztású tisztségviselője vagy a biztosított vagyontárgy kezelésére jogosított tagja, munkavállalója vagy megbízottja jogellenesen, szándékos vagy súlyosan gondatlan magatartással okozta.⁸⁰ Párhuzam fedezhető fel a Ptk. 6:465.§-ban szabályozott állapotmegőrzési kötelezettség és a Kvtv. 101.§ (1) bekezdés c) pontjában a környezethasználó – a környezeti kár keletkezését követően őt azonnal terhelő – kárelhárítási, kárenyhítési és a további környezetkárosodás megakadályozásának kötelezettsége között. Az állapotmegőrzési kötelezettség alapján a biztosított a biztosítási esemény bekövetkezése után a szerződésben meghatározott határidőn belül csak annyiban változtathat a környezetben, amennyiben az a kárenyhítéshez szükséges.

Végső soron szólni kell az elévülésről, amely a biztosítóval szembeni helytállási igény bírói úton történő kikényszerítését zárja ki. A biztosító helytállása nem feltétlen eredménye a károkozásnak. A károsult közvetlenül a biztosítóval szemben nem támaszthat igényt,⁸¹ csupán a biztosított követelheti a biztosító helytállását.⁸² Mindemelllett a károkozó bíróság által történő kártérítés fizetésére kötelezése sem jelenti a közvetlen biztosítói helytállást. A biztosító abban az esetben köteles helytállni – tehát a bírósági ítélet hatálya kiterjed rá –, ha a kártérítési perben részt vett, a biztosító gondoskodott a biztosított perbeli képviseletéről, vagy ezekről lemondott.⁸³

⁷⁶ Kvtv. 101. § (1) bekezdés c) pont

⁷⁷ Vértesy László: *Környezetkezelés és biztosítás*; Gazdaság és Társadalom, 2013/1, 38.

⁷⁸ Ptk. 6:452. § (3)-(5) bekezdés

⁷⁹ Ptk. 6:453. §

⁸⁰ Ptk. 6:464. § (1)-(2) bekezdés

⁸¹ Újváriné Antal Edit: *Biztosítási szerződés*, in: Majoros Tünde (szerk.): *Kereskedelmi szerződések alapvető szabályai*, Budapest, Patrocinium Kft., 2015, 255.

⁸² Ptk. 6:473. § (1) bekezdés

⁸³ Ptk. 6:474. § (3) bekezdés

Míndez azt jelenti, hogy amennyiben a biztosító nem vesz részt a perben, úgy a bíróság határozata nem lesz rá nézve kötelező. Tekintettel arra, hogy biztosító helytállása egy relatív jogviszonyból ered, a helytállási igényre külön vonatkoznak az elévülés szabályai. Az új Ptk. megreformált elévülési szabályai diszpozítíven szabályozzák az elévülésre vonatkozó szabályokat, amelyből az következik, hogy a szerződő felek – kizárólag írásbeli⁸⁴ – szerződésükben ettől eltérhetnek. A biztosítók az általános szerződési feltételeikben rendszerint alkalmaznak az elévülés megváltoztatására irányuló rendelkezéseket. A kutatás során vizsgált környezetszennyezési felelősségbiztosítási szerződések általános szerződési feltételeiben a biztosítók – a követelés esedékessé válásától számított – egy éves elévülési időt határoznak meg. A felelősségbiztosítási jogviszony szempontjából a követelés esedékessé válása a biztosítási esemény bekövetkezése, amely jelen esetben a károkozás ideje.⁸⁵ A környezeti károk tekintetében különös hangsúlyt kap a kár bekövetkezési idejének megállapítása, hiszen számos esetben a környezetszennező (károkozó) magatartás és a kár felmerülésének ideje időben elválik egymástól, sőt ez akár évekig is eltarthat.⁸⁶ Ez azt jelenti, hogy a biztosított a biztosítási esemény bekövetkezését követő egy éves elévülési határidőn belül követelheti a biztosító helytállását. Attól kezdve, hogy bekövetkezik a károkozás, az elévülési idő telik, s a bírói procedúrák általános hosszát elemezve megfigyelhető, hogy csupán elvétve találunk olyan kártérítési pert, amelyben a bíróság egy éven belül jogerős ítéletet hozott volna. Tehát, ha a biztosító nem vesz részt a perben, akkor a biztosítóval szembeni helytállási igény nagyon könnyen elévülhet.⁸⁷ Ennek előnye abban ragadható meg, hogy ösztönzőleg hat a károkozóra, hogy igényét minél hamarabb érvényesítse, vagy gondoskodjon arról, hogy a biztosító részt vegyen a perben (perbehívással), mivel a biztosítói helytállás elmaradása esetén saját vagyonából kell megtérítenie a kárt, valamint ha a biztosító nem vesz részt a perben, akkor nagy eséllyel évül el az igény. A biztosítói helytállás a károsult szempontjából is előnyös, hiszen a biztosító rendelkezik olyan tőkével, amely képes fedezni a felmerült károkat és költségeket. Az ilyen rendelkezés kikötése a vázoltak és a tapasztalatok alapján mégis indokolatlan előnyt biztosít az általános szerződési feltétel alkalmazójának,⁸⁸ így alkalmas lehet a szerződési kikötés tisztességtelenségének megállapítására. Nagyon fontos ezért, hogy a biztosított eleget tegyen a kárbejelentési kötelezettségének, mivel ezzel a biztosító tudomást szerez a kárról, valamint arról, hogy fennáll annak a lehetősége, hogy valaki igényt fog érvényesíteni a biztosítottal szemben, amely a biztosító helytállásához vezethet, de elengedhetetlen az is, hogy kártérítési per esetén a biztosítót perbe hívjuk

⁸⁴ Ptk. 6:22. § (3) bekezdés

⁸⁵ Gondosné dr. Pusztahelyi Réka: *A magánjogi elévülés dogmatikai alapjai (PhD értekezés)*; Miskolc, 2013, 106.

⁸⁶ Csák 2012, 18-19.

⁸⁷ Meg kell jegyezni azonban, hogy az elévült követelés nem lesz bírói úton érvényesíthetetlen, hanem a perbeli kötelezett (a biztosító) által a perben előterjesztett elévülési kifogás fosztja meg az igény kikényszeríthetőségét, amely még nem zárja ki az önkéntes teljesítés lehetőségét.

⁸⁸ Pusztahelyi 2013, 124.

Konklúzió

Összességében megállapítható, hogy Magyarország nem tett eleget – legalábbis nem megfelelően – a 2004/35/EK irányelvből eredő kötelezettségének. A környezetvédelmi biztosítékokról szóló kormányrendelet megalkotása időszerű volna, hiszen az elmúlt évek tapasztalatai alapján a környezetben egyre gyakrabban merülnek fel károk, mi több, egyre nagyobb mértékű károk jelentkeznek. Véleményem szerint a biztosítéki rendszerek közül a legbiztonságosabb módja az így felmerült károk fedezetének a kötelező környezetvédelmi felelősségbiztosítás előírása lenne. Ennek megkötésére a környezetveszélyeztető tevékenységek körének meghatározását követően, az ilyen tevékenységet végzőket kellene kötelezni a megfelelő fedezet biztosítására. Nem hanyagolható el emellett a környezetszennyezési felelősségbiztosítás megkötésének ösztönzése sem. Az önkéntes vállaláson alapuló szerződés számának növelését különböző jogalkotói és más megoldásokkal kellene elősegíteni. Előbbire példaként szolgál az adókedvezmények biztosítása, utóbbi esetében pedig az egyes biztosítók erre vonatkozó többletkedvezményei, más biztosítások kötéséhez (pl. kedvezmény a környezetszennyezési felelősségbiztosítás biztosítási díjából, amennyiben ugyanazon biztosítótársaság kezeli a környezethasználó vagyonbiztosítási szerződéseit).

Garanciális jelentősége lenne az olyan előírásoknak is, amelyek már az egyes nagymértékű környezethasználattal járó tevékenységek végzéséhez szükséges engedély kibocsátását megelőző engedélyezési eljárás keretében kötelezővé tenné – az engedély kibocsátásának feltételeként – a megfelelő biztosítékadási kötelezettséget.

Tekintettel arra, hogy a környezetvédelem elsődleges funkciója a prevenció, úgy gondolom, hogy a környezetveszélyeztető tevékenységet végző gazdasági társaságoknak integrált beruházásokat kellene végezniük, amellyel a környezetterhelést csökkentenék, ezzel megakadályoznák, legalábbis lecsökkentenék egy esetleges kár felmerülésének lehetőségét. Ennek elősegítésére állami szinten kellene kialakítani és elkülöníteni olyan költségvetési forrásokat, amelyeket a környezetveszélyeztető tevékenységet végző szervezetek pályázat útján igényelhetnének, s az így elnyert pályázati forrásokat kizárólag ilyen beruházásokra használhatnának fel, ezzel is elősegítve a környezet védelmét. Megjegyzem a mindenkori költségvetési törvények tartalmaznak ilyen jellegű pályázatok kiírásához forrásokat, azonban az előirányzatokban nagyon kis összegek kerülnek meghatározásra.

Megvalósíthatónak tartok egy olyan az állami költségvetéstől elkülönült, azonban az állam által kezelt és felügyelt *alap* (pl. Környezeti Kármentesítési Alap elnevezéssel) létrehozását, amely a környezetszennyezéssel okozott károk fedezetére szolgálna. Az alap területi hatályának kiterjesztése állami, vagy regionális szinten történne. A személyi hatályát illetően a fizetési, helyesebben a hozzájárulási kötelezettség – a területi hatálytól függően vagy az ország összes, vagy az adott régióban tevékenységet végző szervezetekre terjedne ki. Az alap költségvetésének bevételét egy az erről szóló jogszabály által meghatározott tevékenységet végző szervezetek kötelező befizetései képeznék. A befizetések mértékét több tényező is befolyásolná. Egy bizonyos összeg éves szinten (de akár negyedéves, vagy féléves) történő befizetését írná elő, amelynek mértéke bizonyos feltételek szerint növekedne.

Ilyen feltétel lehetne, például ha – a Tervezethez hasonlóan – az egyes tevékenységek szennyező foka skálázásra kerülne, és ez alapján meghatározódnának egy szorzószámot, amelynek az alapösszeggel történő szorzása megadná a befizetendő összeget. Az alap forrásai pedig azon szervezetek kármentesítésére lenne felhasználható, amelyek teljesítették a hozzájárulási kötelezettségüket. Az igényelt összegeket kizárólag környezet- és természetvédelmi célból használhatnák fel, a már bekövetkezett károk enyhítésére, vagy a kártérítési kötelezettség részbeni (célszerűnek tartom itt is bizonyos önrész meghatározását, ugyanis ez alkalmas arra, hogy a tudatos környezethasználatot elősegítse, de egy maximális kifizethető összeg meghatározása szóba jöhet) csökkentésére.

Leszögezhető, hogy állami szinten szükséges olyan cselekvésre ösztönző szabályokat alkotni, amelyek a gazdasági szféra alanyaira kötelező, de legalább ösztönző hatással bírna, minél több környezetvédelmi beruházás megvalósítására, amellyel elkerülhetőek, megelőzhetőek, de legalábbis minimalizálhatóak és bekövetkezésük esetén kiküszöbölhetőek lennének a környezeti károk.